

Cor de fosc per a historiadors

MIQUEL BARCELÓ

No em consta que, per escrit, els historiadors catalans o espanyols hagin mostrat el seu menysteniment envers la novel·la de Joseph Conrad *Heart of darkness* (1899), el títol de la qual habitualment s'ha traduït per *El cor de les tenebres* i que jo, en canvi, proposo de traduir per *Cor de fosc*. Tampoc no em consta que, almenys públicament, els historiadors hagin valorat i fet, conseqüentment, ús de la poderosa narració de Conrad en les seves explicacions de la relació entre el colonialisme europeu i allò de la més fosca i elusiva definició que se'n diu progrés.

Atès, doncs, que no em consta ni desinterès o interès per part dels historiadors jo no deuria escriure sobre quelcom inexistent, sobre una bubota acadèmica o una trivial meva obcecació, si no fos, però, pel meu convenciment que, en efecte, la narració de Conrad ha estat percebuda com una nosa, com un persistent i maligne recordatori que la narració historiogràficament bastida tendia a desfer el complex nus del colonialisme europeu simplificant-lo a favor d'una finalitat, després de tot, beneficiant i especialment intel·ligible, el seu fruit vull dir, des de la perspectiva del mateix progrés europeu on la classe obrera havia, al capdavall, qualque dia, de conduir, agent il·luminat a la justícia universal. Això feia de mal compaginar amb els aspectes immigratoris colonials, a Algèria, per exemple, o a Sud-àfrica, o més intensament, als Estats Units, que, amb cruesa, revelaven la persistent participació popular europea, a vegades fins i tot innegablement entusiasta, en l'acció colonial, la "noble causa", que en diu Marlow, el segon narrador de la novel·la de Conrad.

Bé, doncs, tot i no haver mai llegit que la narració de Conrad fes nosa als historiadors, el meu tracte de tants d'anys, tot i que hagi estat episòdic i exterior, amb la historiografia espanyola i sobretot amb la catalana, estic convençut de l'existència d'un rebuig a la narració de Conrad. Això, per si mateix, no seria digne de comentari. Que un parell de generacions d'historiadors trobin més delit a llegir Pío Baroja o Benito Pérez

“La comparació amb el precedent romà és central en la narració, en fa no un conte d'humans qualsevol sinó molt particularment d'uropeus que requisen coses d'altri, d'inferiors, en tot cas, que manegen altres humans. La qüestió de fons, entorn de la qual gira tota la narració, és si els bàrbars són, en efecte, humans o no”

Galdós, posem per cas, que Joseph Conrad és, tot i que curiós, insignificant.

Em proposo a continuació destacar els aspectes de *Cor de fosc* que, en la meua opinió, fan de la narració un text deliberadament historiogràfic; és a dir, que els personatges i els episodis de la trama resulten només plenament intel·ligibles com a part d'una seqüència superior de connexions que no són immediatament visibles en el text o que ho són esporàdicament. El seu reconeixement ha de ser efectuat, doncs, a partir d'indicis textuals repetits i clars. Així, per exemple, Kurtz, el personatge central de la narració, no pot ser reduït a una representació ni del desvari, ni del mal, ni d'un vici capital. És irrellevant dir de Kurtz que és un home. Kurtz, en sentit estricte, és un europeu. És, doncs, un home, però molt qualificat. El caràcter historiogràfic de la narració és, en la meua opinió, el que, justament, provoca el rebuig dels historiadors que manegen narracions del colonialisme diferents a la de Conrad.

El primer indicatiu de la deliberació historiogràfica de Conrad apareix ben aviat, en el començament de la narració

que fa Marlow del seu viatge remuntant el riu per a trobar eventualment Kurtz, el cap de la factoria de l'Interior dedicat a acumular ivori. Kurtz també era, però, “emissari de la compassió, de la ciència, del progrés, i el dimoni sap de quantes coses més”. Indestriablement, totes aquestes qualitats adornaven un valuós agent colonial. Marlow d'entrada vol fer entenedora la soledat de Kurtz, rodejat de salvatgina, de fosc, clarament cultural, patint l'extrem desassossec de l'avançat, del qui comença la civilització, adduint l'únic precedent plausible: els romans i els romans allà, a Anglaterra, que era, llavors, “un dels llocs foscos de la terra”. Era imaginable la incomoditat del comandant militar o del jove administratiu colonial enfangats en aquella província humida, emporuguits i fascinats per “la vida misteriosa de la salvatgina que es belluga en els boscos, en les jungles, en els cors dels salvatges”. No hi ha entrenament previ, cap iniciació que faciliti aquest viure sobtat “en mig de l'incomprensible”, d'una abominació capaç de generar emocions intensesment erosionants, “remordiments creixents, ganes de fugir, impotent repugnància, rendir-se, l'odi”. Tot plegat però, ho feien, això de conquerir, els romans, “eren prou homes com per enfrontar-se a la fosc”.

Conrad, per boca de Marlow, anuncia que Kurtz, la factoria remota de l'Interior i totes les extremitats, els perills dels afores, tenien notoris precedents que atorgaven a la futura narració una forta i sorprenent ambigüïtat inicial: Anglaterra havia estat una vegada el Congo, els europeus, anglesos inclosos, eren els romans d'avui. Cal recordar que la narració s'efectua en un balandre ancorat a l'estuari del Tàmesi. Però, tanmateix, la conquesta colonial europea actual –al temps de la narració– no és una mera repetició de la dels romans. La dels romans va ser rudimentària, robatoris amb violència, “agreujats per assassinats a gran escala”. Ambdues, però, tenen en comú el procediment. En efecte, “la conquesta de la terra, que bàsicament consisteix a prendre-la a aquells que tenen una complexió dife-

1.000

NÚMEROS ES MEREIXEN UN BON BRINDIS

EL TEMPS REGALA A TOTS ELS NOUS SUBSCRIPTORS UNA AMPOLLA DELS EXQUISITS
CELLERS VALL LLACH, DE PORRERA (EL PRIORAT), NUMERADA I SIGNADA PER LLUÍS LLACH.

butlleta de subscripció

Primer cognom _____ Segon cognom _____ Nom _____

Adreça _____ Població _____ Districte postal _____

Telèfon particular _____ Telèfon feina _____

DNI _____ Correu electrònic _____

Se subscriu al setmanari EL TEMPS per un període d'un any,
prorrogable si no hi ha ordre en contra, i un import de 125,16 €
(estat espanyol, Andorra i Catalunya Nord)

Resta d'Europa: 225,38 €
Amèrica: 465, 78 €

El pagament de la subscripció el faré de la següent manera:

Targeta de crèdit Visa Mastercard _____

Núm.

Titular _____

Data de caducitat _____

Xec bancari adjunt a nom d'Edicions del País Valencià

Gir postal núm. _____

Domiciliació bancària (ompliu dades de sota)

domiciliació bancària

Distingits senyors: Caixa/banc _____ Agència _____

Adreça _____ Població _____ Districte postal _____

Nom i adreça del titular del compte _____

Els pregue que, fins a nova ordre, els rebuts que presentarà Edicions del País Valencià, SA, per l'import de la SUBSCRIPCIÓ ANUAL
a pagar en: 1 rebut anual 2 rebuts semestrals 3 rebuts trimestrals siguin pagats a càrrec:

Núm. compte   _____ de _____ de 2003

Signatura _____

EL TEMPS. Avinguda del Baró de Càrcer, 37, porta 1,
entresòl · Tel. 963 535 100 · CIF A-46186821 · 46001 VALÈNCIA

**Truca ara al
902 131 025
i envia'ns
aquesta butlleta
de subscripció.**

rent o un nas lleugerament més pla que nosaltres, no és, mirada de prop, una cosa maca”.

La diferència, segons Marlow, la fa el que ell anomena imprecisament la “idea” – “qualsevol cosa que hom pugui erigir, fer-li reverències i oferir-li sacrificis...”, o, un poc abans, “l’eficiència, la devoció a l’eficiència”. Comprensiblement, enlloc ni Conrad ni Marlow donen clàries del que devia ser aquella idea reverencial que els romans mai no havien tingut. Kurtz n’és l’encarnació i, a la vegada, la prova truculenta de la dificultat de maneig que té. En el pamflet, en el seu conjunt inèdit, que Kurtz adreça a la societat “Internacional per a la Supressió de Costums Salvatges” (ISSSC) diu –i Marlow ho transcriu– que “pel simple ús de la nostra voluntat [la dels europeus] podem enforçar el bé de manera pràcticament il·limitada...”. Això, el convenciment de poder enforçar el bé arreu on fes falta, és, sens dubte, part, i no menor, de la idea.

La comparació amb el precedent romà és central en la narració, en fa no un conte d’humans qualsevol sinó molt particularment d’europeus que requisen coses d’altri, d’inferiors, en tot cas, que manegen altres humans. La qüestió de fons, entorn de la qual gira tota la narració, és si els bàrbars són, en efecte, humans o no. La resposta, atesa la foscor, la salvatgeria, deuria ser negativa. Tanmateix, l’única vegada que és inequívocament plantejada –ho fa Marlow– la resposta és que, el pitjor és, justament, “la sospita que [els negres] no són inhumans”, malgrat tot, s’hauria de dir. Però aquesta no és una sospita instantàniament sorgida. Al contrari, sembla ser lentament adquirida, “se t’acudirà a poc a poc”. I això, clarament, és un problema. Si, en efecte, no són, els dominats, els bàrbars, inhumans, què són, doncs? I quin títol tenen els europeus per imposar-los el bé? Si ells no són inferiors com és que nosaltres som superiors? La resposta, justament perquè és inconcloent, introdueix amb furtivitat una possible explicació a l’enigma. Aquesta explicació no pot sinó ser historiogràfica.

“Justament, allà, desprotegit dels constrenyiments indispensables de la policia i de la disciplina social, Kurtz torna a la foscor, a la fase salvatge anterior”

“El mateix Kurtz assenyala que hi ha un procediment per a reduir la distància, tan gran, entre la fase de la foscor i la de la llum: ‘Extermineu les bèsties’”

La barbàrie vindria a ser un estadi anterior en la seqüència progressiva de l’espècie humana. Els europeus ja l’havien passat. La “pre-història” és dues vegades al·ludida com a escenari portentosament estrany per on es mouen els europeus advinguts o qualificant l’home aquell, el negre, a tocar del desvari incompreensible. El colon europeu es troba, així, no en un món diferent al seu, sinó, senzillament, anterior i arcaic. Fosca era Anglaterra ja abans dels romans. Com Europa havia deixat enrere aquesta fase no es diu. Sí que es diu, en canvi, que haver-ho fet converteix els europeus en emissaris de la llum, de la ciència i el progrés, de la “noble causa”, en suma. El que passa, però, és que es desconeix com produir acceleracions entre les fases, com deixar enrere la foscor i per quins artificis i deliberacions fer dreces que permetin recórrer en menys temps el camí que duu a la llum ara que s’ha trobada. O com Anglaterra va passar de la foscor preromana al lluminós estadi colonial. I tot Europa també. Però hi ha Kurtz, també, aquell que ha anat i residit al cor mateix de la foscor. Justament, allà, desprotegit dels constrenyiments indispensables de la

policia i de la disciplina social, Kurtz torna a la foscor, a la fase salvatge anterior. Reverteix a bàrbar i, molt probablement, menja carn humana i es presta a adoracions, contaminat per la foscor. Tanmateix és una regressió singular. No es veu com podria ser col·lectiva i conseqüentment terrible. Però sí, en canvi, el mateix Kurtz, en una nota de peu de plana, al seu breu report, assenyala, abruptament, que hi ha un procediment, sens dubte més complex que el seu enunciat, per a reduir la distància, tan gran, entre la fase de la foscor i la de la llum: “Extermineu les bèsties.” L’extirpació de l’animalitat és la condició per a fer camí, per a instaurar aquell bé que només Europa coneix. Kurtz, a la vegada, és l’exemple de la profunditat de l’abisme animal on qualsevol europeu pot, alleugerit de disciplines, caure. Kurtz, a més, era, segons Marlow, emblemàticament europeu: “Tot Europa va contribuir a fer Kurtz”, biològicament i culturalment. La seva mare era mig anglesa i el seu pare mig francès. No es diu, però, d’on eren els mitjos. Va ser educat en part a Anglaterra. Parlava anglès amb Marlow. De “prodigi”, el qualificava el gestor de l’“Estació Central” que, de fet, veia tot el negoci i la companyia com una “causa que Europa els havia confiat”. A la pregunta de Marlow de qui ho deia, això, contesta: “Molts d’ells [d’europeus], fins i tot alguns ho escriuen...”. Vet aquí, doncs, una Europa portadora de llums pel camí més curt possible. Si Conrad advocava o no per la solució exterminadora de Kurtz és una qüestió que, en la meua opinió, no afegeix major intel·ligibilitat a la narració. És clar, però, que els comptes que feia Conrad del colonialisme eren inexactes i no quadraven gens amb els que la historiografia progressista feia. Si qualche auguri feia la narració de Conrad era el d’una “immensa foscor”. El de la historiografia de la meua joventut, en canvi, era el de la llum final, el d’un propòsit i sentit de la progressió de l’espècie. La liquidació de la barbaritat és, però, encendre el llum o quedar-se a les fosques?

Miquel Barceló és escriptor